

СЕКЦІЯ 4
ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 332.146

Ракицька С.О.

*К.е.н., доцент кафедри економіки підприємства
Одеської державної академії будівництва та архітектури*

Жусь О.М.

*Старший викладач кафедри економіки підприємства
Одеської державної академії будівництва та архітектури*

**ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ ОБ'ЄДНАНЬ В БУДІВЕЛЬНОМУ
КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ**

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена формуванню інтегрованих об'єднань у будівельному комплексі, аналізу поточних тенденцій процесу корпоратизації та оцінці потенційної можливості створення будівельного кластеру. Запропоновано набір показників для розрахунку інтегрального показника потенціалу кластеризації регіону, розраховано його значення для Одеської області.

Ключові слова: будівельний комплекс, корпоратизація, інтегровані об'єднання, інтеграційні процеси, кластер.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена формированию интегрированных объединений в строительном комплексе, анализу текущих тенденций процесса корпоратизации и оценке потенциальной возможности создания строительного кластера. Предложен набор показателей для расчета интегрального показателя потенциала кластеризации региона, определено его значение для Одесской области. **Ключевые слова:** строительный комплекс, корпоратизация, интегрированные объединения, интеграционные процессы, кластер.

ANNOTATION

Article is devoted to the creation of integrated unions in the construction industry, the analysis of the current trends of the corporatization process and evaluation of the

potential for the creation of a construction cluster. We propose a set of indicators to calculate the integral index of potential clustering in the region, determined by its importance to the Odessa region.

Key words: building complex, corporatization, integration associations, integration processes, cluster.

Постановка проблеми. Становлення і розвиток ринкового механізму господарювання в Україні безпосередньо пов'язані з процесами інтеграції та концентрації капіталу та формуванням корпоративних структур. Сучасний стан світової економіки, посилення глобальної та національної конкуренції, поглиблення кризових процесів всередині держави обумовлюють складні і нестабільні умови ведення бізнесу, і, отже, об'єктивну необхідність адаптації до них господарюючих суб'єктів. Реалізація системи передумов ефективної діяльності підприємства передбачає активізацію його внутрішнього потенціалу, комплексне використання ресурсної бази, оптимізацію взаємодії між всіма учасниками виробничого процесу. В результаті виникають сталі інтеграційні зв'язки, закріплення яких призводить до утворення нових інтегрованих об'єднань, що є характерною відзнакою трансформації вітчизняної економічної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування та функціонування інтегрованих об'єднань господарюючих суб'єктів досліджували класики економічної науки І.Ансофф, Дж.К.Гелбрейт, П.Друкер, Р.Коуз, К.Майер, Д.Норт, В.Ойкен, М.Портер, П. Самуельсон, Р.Фалмер, А. Чендлер, та інші. Особливості створення та аспекти діяльності корпорацій аналізували такі зарубіжні і вітчизняні вчені-економісти, як: Асаул А.М., Глусь Н.С., Дементьев В.Є., Євтушевський В. А., Кальченко Т.В., Мелентьев А.Ю., Тісунова В.М. Храброва І.Ю., Чернявський А.Д., Чуб Б.А, Якутін Ю.В. та інші. Процеси розвитку регіональної економіки шляхом кластерної організації підприємств вивчали Андерсон В.М., Войнаренко М.П., Захарченко В. І.,

Крикавський Є.В., Крот А.В., Ковальов А.І., Матросова Л.М., Соколенко С.І., Трофімова О.М., Федоренко В.Г. та інші.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження економічних тенденцій інтеграційних процесів в будівельному комплексі України та основних передумов і факторів їх подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтеграція добувних, виробничих, будівельних підприємств, фінансових та інвестиційних інститутів на основі масштабної концентрації виробництва та капіталу на сучасному етапі економічної динаміки набуває все більшого значення. Метою таких об'єднань може бути підвищення ефективності використання фінансових, матеріальних, інтелектуальних, інформаційних та інших ресурсів, впровадження новітніх технологій, проведення заходів виробничого, комерційного, соціального або природоохоронного характеру.

Корпоратизація суб'єктів господарювання передбачає залучення їх у транснаціональну сферу діяльності, міжгалузевий обхват і освоєння (нерідко захват) ринків однотипної продукції. Не менш важливими елементами корпоратизації виявилися успішна конкуренція і зміцнення ринків збуту. Корпоративним процесам властиві всі форми розширення масштабів виробництва і капіталу концентрація, накопичення і розширення виробництва, стратегії злиття і поглинання, тактика мобілізації конкурентних переваг і розвитку інтеграційних процесів (регіональних, міжгалузевих, державних, транснаціональних) [1, с.67].

В сучасній економічній літературі відсутні як єдиний підхід до визначення корпоративної структури, так і узагальнена класифікація інтегрованих корпоративних структур за організаційно-правовими формами господарювання. Згідно з ЄДРПОУ, до них відносять асоціацію, корпорацію, концерн, консорціум та інші об'єднання юридичних осіб. В таблиці 1 представлено кількість інтегрованих корпоративних структур по регіонах України та показники, що характеризують рівень здійснення інвестиційно-інноваційної діяльності в регіональному розрізі.

Таблиця 1.

Показники корпоратизаційних процесів та інвестиційно-інноваційної діяльності по регіонах України [2,3]

Регіони України	Кількість суб'єктів ЄДРПОУ за інтеграційними організаційно-правовими формами господарювання		Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу в 2012 р., грн.	Капітальні інвестиції на одну особу, грн.		Обсяг реалізації інноваційної продукції, млн. грн.		Кількість інноваційно активних підприємств у промисловості, одиниць	
	На 01.01.2013	На 01.01.2014		2012 р.	2013 р.	2012 р.	2013 р.	2012 р.	2013 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Україна	5910	5879	32002	6467,1	5908,9	36157,7	35891,6	1758	1715
Автономна Республіка Крим	203	201	22675	9375,3	7894,7	519,0	721,1	54	50
Вінницька область	175	177	20253	3587,4	3781,6	304,6	498,5	50	55
Волинська область	53	53	19249	3139,5	3205,6	164,4	287,0	29	23
Дніпропетровська область	396	389	44650	6798,9	6457,8	1692,4	3813,0	78	84
Донецька область	339	344	38907	7248,4	6421,5	4975,0	6130,8	91	85
Житомирська область	62	62	19551	2274,4	2373,0	751,2	829,3	54	57
Закарпатська область	69	70	17088	2189,2	2111,9	1052,5	1363,9	18	15
Запорізька область	139	140	30656	4030,0	3842,7	1671,6	1671,1	115	115
Івано-Франківська область	72	70	23379	3749,0	3478,3	1707,9	881,6	89	87
Київська область	173	167	40483	11875,7	12046,9	635,5	831,4	44	68
Кіровоградська область	101	100	22082	4611,3	3273,1	294,2	803,8	46	46
Луганська область	193	194	25950	3638,3	5067,9	2786,8	1416,9	64	61
Львівська область	247	253	24387	4429,5	3893,7	658,1	849,5	101	116
Миколаївська область	122	118	24838	3996,3	4280,2	202,9	639,2	114	81
Одеська область	428	420	27070	6145,7	4978,3	887,6	916,8	83	69
Полтавська область	178	176	38424	6975,8	6553,2	8227,8	3999,6	29	33
Рівненська область	73	73	18860	2400,1	2452,7	83,9	111,9	36	39

Продовження таблиці 1.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Сумська область	130	128	21722	2506,3	2395,7	2211,1	2328,8	41	32
Тернопільська область	57	54	16644	3137,6	2776,1	491,5	155,4	50	36
Харківська область	337	342	29972	5410,8	3409,9	2878,0	2972,3	168	182
Херсонська область	184	175	17910	2256,6	1978,4	564,8	406,3	53	48
Хмельницька область	127	120	19920	2655,7	2782,5	360,5	263,2	78	58
Черкаська область	111	106	24558	2978,4	2707,3	346,5	566,9	50	47
Чернівецька область	70	70	14529	2468,5	2494,9	132,2	99,9	37	30
Чернігівська область	108	104	22096	2547,3	2671,8	190,2	147,9	43	45
Місто Київ	1623	1637	97429	28552,9	24975,3	2343,0	3178,4	130	142
Місто Севастополь	57	57	25872	5532,0	6275,3	24,5	7,1	13	11

За даними таблиці 1 найбільша кількість вертикально- і горизонтально-інтегрованих корпоративних структур на початок 2013 і 2014 років відстежується в м.Київ – 1623 і 1637 відповідно; Одеській області – 428 і 420; Дніпропетровській області – 396 і 389; Донецькій області – 339 і 344. Найвищі показники валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу у м.Київ (97429 грн.), Дніпропетровській області (44650 грн.), Київській області (40483 грн.). Також перевищують всеукраїнський показник значення по Полтавській та Донецькій областях (38424 і 38907 грн. відповідно). В регіонах України (Чернівецька, Тернопільська, Закарпатська, Рівненська, Волинська, Житомирська, області), де корпоративні структури не набули значного поширення, рівень валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу досить низький.

Для перевірки ступеню залежності вказаних параметрів використовується коефіцієнт кореляції, який був розрахований нами за допомогою програми Microsoft Excel і дорівнює 0,927. Це дуже високий рівень коефіцієнту, що свідчить про тісну пряму залежність двох аналізованих параметрів.

Показниками, які надають більш повне уявлення про досягнуті результати з

пріоритетних напрямів є капітальні інвестиції на одну особу; обсяг реалізації інноваційної продукції; кількість інноваційно активних підприємств у промисловості. Перевіримо тісноту зв'язку між цими характеристиками та кількістю корпоративних структур в регіоні.

Коефіцієнт кореляції за показниками кількості корпоративних структур та капітальними інвестиціями дорівнює 0,91 в 2012 році і 0,88 в 2013. Проте розрахунок його значення при оцінці залежності інтеграційних організаційно-правових форм господарювання від обсягів реалізації інноваційної продукції дав значно нижчий результат: в 2012 році він становив 0,23, а в 2013 – 0,44. Дещо тісніший взаємозв'язок між чисельністю корпоративних структур та інноваційного активних підприємств – відповідно 0,51 і 0,56.

Таким чином, між кількістю інтегрованих об'єднань та рівнем залучення інвестицій, є пряма залежність. Це підтверджує і досвід розвинених країн: корпорації залучають набагато більше інвестицій, ніж окремі підприємства. Що стосується незначної залежності поширення корпоративних структур та інноваційної активності підприємств, то, на нашу думку, це пов'язано насамперед з загальним низьким рівнем інноваційної активності вітчизняних підприємств. В сучасних умовах можливість реалізації інноваційного потенціалу використовується інтеграційними структурами не повною мірою.

Необхідно зазначити, що концепція створення інтеграційних об'єднань в Україні реалізується також шляхом кластеризації економіки. Світовий досвід останніх років дає цілий ряд прикладів створення і успішного функціонування кластерів у самих різних сегментах регіональної економіки. Їх об'єднує головне – в результаті синергетичних ефектів при взаємодії зростає продуктивність праці як у самому кластері, так і суміжних секторах економіки. Ті регіони, де функціонують кластери, досягають більш високих показників у динаміці розвитку, основою якого є виробнича кооперація, у якій беруть участь малі, середні й великі підприємства, що в остаточному підсумку приводить до створення виробничих утворень, названих кластерами [4].

Перші українські кластери почали створюватися з 1998 року з ініціативи

підприємців Хмельницькій області у швейній та харчовій галузях промисловості, виробництві будівельних матеріалів та будівництві, переробці сільськогосподарської продукції, туристичній галузі. Будівельні кластери створені також в Житомирській, Сумській, Харківській областях [5].

Економісти зазначають, що підприємства, утворюючи кластер, отримують можливість отримати додаткові конкурентні переваги, здійснюючи внутрішню спеціалізацію, стандартизацію, мінімізуючи витрати на впровадження інновацій. Особливо важливо те, що з'являються сприятливі можливості для інноваційної діяльності без загрози жорсткої конкуренції. Більше того, у кластері найбільш конкурентоспроможні компанії передають свої конкурентні переваги по технологічному ланцюжку іншим його суб'єктам – проміжним і кінцевим споживачам. При цьому державні чи приватні інвестиції приносять одночасну користь багатьом фірмам. А наявність у кластерах гнучких підприємницьких структур малого бізнесу, особливо венчурного, дає змогу формувати інноваційні «точки зростання», впроваджувати нові форми і методи роботи з постачальниками і споживачами тощо [6, с. 72-73; 7, с. 86].

На відміну від класичних форм кооперативно-господарської взаємодії, кластерні системи характеризуються наступними основними особливостями:

- наявністю крупного підприємства - лідера, який об'єднує довготермінову господарську, інноваційну та іншу стратегію усієї системи;
- територіальною локалізацією основної маси суб'єктів економіки – учасників кластерної системи;
- стійкістю господарських зв'язків суб'єктів економіки, домінуючим значенням цих зв'язків для більшості їх учасників;
- довготривалою координацією взаємодії учасників системи, в рамках її виробничих програм, інноваційних процесів, основних систем управління, контролю якості тощо;
- орієнтацією продукції кластерів на експорт або імпортозаміщення;
- наявністю сучасних корпоративних систем управління, контролю бізнес-процесів, колективного господарського моніторингу та ін.

Але для прийняття обґрунтованого рішення щодо економічної доцільності утворення кластеру в певному регіоні, необхідно здійснити оцінку потенціалу кластеризації.

Потенціал кластеризації являє собою наявність конкурентних переваг у галузях, підприємств та інфраструктурних організацій, що знаходяться на території регіону, можливості об'єднання даних переваг їх використання для підвищення конкурентоспроможності регіону [8].

За методикою, наданою Трофімовою О.М. [8], оцінка потенціалу кластеризації регіону передбачає розрахунок окремих показників потенціалу кластеризації (коефіцієнтів локалізації), що представляють собою порівняння окремих параметрів економіки галузей регіону з показниками цих же галузей в економіці країни за такою формулою:

$$K = Y_{д1} / Y_{д2}, \quad (1.1)$$

де $Y_{д1}$ – параметри розвитку галузі в структурі виробництва регіону,

$Y_{д2}$ – параметри розвитку тієї ж галузі в країні.

В якості основних параметрів розвитку галузей можуть бути використані: кількість діючих підприємств галузі, частка галузі в обсязі виробництва, кількість малих підприємств у галузі, вартість основних фондів галузі, інвестиції в основний капітал галузі, сальдований фінансовий результат галузі, середньомісячна заробітна плата в галузі і т.д. На основі розрахунку окремих показників визначається інтегральний, що характеризує рівень потенціалу кластеризації регіону за формулою:

$$K_{\text{ІНТ}} = (K_1 + K_2 + K_3 + K_4 + \dots K_n) / n \quad (1.2)$$

Якщо значення інтегрального показника потенціалу кластеризації більше 1, то в даній галузі можливе створення промислових кластерів.

Для того, щоби скористатися даною методикою, необхідно обрати той набір параметрів, які відобразять ступінь розвитку будівельної галузі та її потенціальні можливості щодо утворення і розвитку кластерів. Але необхідно зазначити, що методика Трофімової О.М. потребує вдосконалення, оскільки запропоновані нею показники більшою мірою мають абсолютний характер.

Використання їх в розрахунках $K_1, K_2, K_3, K_4 \dots K_n$ за наведеною формулою U_{d1}/U_{d2} призведе до визначення відсоткового показника розвитку галузі по відношенню до рівня цього показника в країні і таким чином не надасть обґрунтованої оцінки.

На наш погляд, для коректного використання наведеної формули необхідно використовувати виключно відносні показники, які нададуть уявлення про рівень розвитку галузі в регіоні і дозволять порівняти його з усередненими даними в країні в цілому. Запропонований нами набір параметрів для оцінки потенціалу кластеризації в будівельному комплексі Одеської області наведено в таблиці 2.

Таблиця 2.

Система показників оцінки можливості формування будівельного кластеру¹

№	Показник	Україна	Одеська область
1.	Частка прибутку будівельних підприємств в фінансових результатах підприємств, що отримали прибуток	2,54	3,91
2.	Прийняття в експлуатацію загальної площі житла, м ² на 1000 населення	248	265,9
3.	Валова додана вартість продукції будівництва в обсязі валового внутрішнього продукту, %	4,04	6,46
4.	Капітальні інвестиції у будівництво, % до загального обсягу капітальних інвестицій	17,3	18,3
5.	Кількість найманих працівників у будівництві, % до загальної кількості	4,49	3,19
6.	Індекси фізичного обсягу валового регіонального продукту та валової доданої вартості будівництва за 2013 рік (у цінах попереднього року; відсотків)	86,30	108,10

¹ Розраховано авторами за [9, 10].

Використовуючи дані таблиці 2 і формули 1 і 2, отримуємо інтегральний показник кластеризації для будівельної галузі Одеської області, який дорівнює 1,205, з чого можна зробити висновок про те, що будівельний комплекс Одеської області розвинений краще, ніж у середньому по Україні і має

хороший потенціал для формування та розвитку кластеру.

Таким чином, ми можемо спостерігати як процеси утворення крупного корпоративного бізнесу, так і кластеризацію в будівельному комплексі України.

Як вважає В.Г.Федоренко [4], поєднання крупного, середнього і малого підприємницького бізнесу складає механізм відтворення структури бізнесу і одночасно надає цій структурі динамічної стійкості, сприяє та спонукає до розвитку. Саме крупні корпорації створюють ядро сучасних національних народногосподарських комплексів, навколо яких вибудовуються мережі малих підприємницьких структур. У ці мережі залучається більша частина малих фірм, які взаємодіють з крупним бізнесом в різних формах, включаючи субпідрядні, франчайзингові, венчурно-фінансові і лізингові. Утримання усіх цих форм – інтеграція, переплетення функціональних областей крупних і малих господарчих суб'єктів: виробничих (субпідряд), виробництво-збут (франчайзинг), інноваційних (венчурне фінансування), виробничо-фінансових (лізинг). В результаті здійснюється процес інтегрованості малих підприємств у крупний корпоративний бізнес.

Висновки Таким чином, можемо констатувати, що інтеграційні процеси в будівельному комплексі України розвиваються двома основними напрямками: шляхом утворення крупних корпоративних об'єднань – холдингових компаній, промислово-будівельних груп, корпорацій та шляхом кластеризації малих та середніх будівельних підприємств та підприємств промисловості будівельних матеріалів. Одеський регіон має потенціальні можливості розвитку будь-якого з названих напрямів або паралельним їх використанням. Конкретні форми інтеграційних процесів в даному регіоні залежать від ступеню розвитку підприємництва, форм державної підтримки, традицій, що склалися.

Бібліографічний список:

1. Тісунова В. М. Роль та призначення корпоратизації в системі ринкових перетворень у регіоні // Економічний вісник Донбасу № 1 (31), 2013, - С.67-73.
2. Інноваційна діяльність промислових підприємств у 2013 році / Експрес-

випуск Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/express/expr2014/12_14/expres_u_2014.html

3. Статистичний збірник «Регіони України». Ч.ІІ. - Державна служба статистики України, 2014 / За редакцією О.Г. Осауленка. – К.: 2014, - 733 с.

4. Федоренко В.Г., Гойко А.Ф., Джабейло В.Б. Кластери – системний інструмент підвищення конкурентоспроможності економіки // Економіка та держава. – 2007. – №9. – С. 6–9.

5. Передовий досвід розвитку кластерів / for the Programme Sustainable Economic Development and Employment Promotion (SEDEP) in the Ukraine PN: 2007.2159.7. - Київ, 2009. – Проект «Сприяння економічному розвитку та зайнятості». - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eer.org.ua/page/clusters_development/uk/

6. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації: [монографія] / Л. Л. Антонюк. – К. : КНЕУ, 2004. – 275 с.

7. Захарченко В. И. Кластерная форма территориально-производственной организации: [в 2 ч.]. – Ч. 1: Экономические кластеры как новая форма организации производства в регионе / В. И. Захарченко, В. М. Осипов. – Одесса: «Фаворит» – «Печатный дом», 2010. – 122 с.

8. Трофимова О.М. Методические рекомендации по выявлению и анализу кластеров в экономике старопромышленного региона // «Научный вестник Уральской академии государственной службы: политология, экономика, социология, право». 2011. №2. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vestnik.uapa.ru/ru-ru/issue/2011/02/14/>

9. Статистичний щорічник України за 2013 рік. - За редакцією О.Г.Осауленка/ - К.: 2014. – 240 с. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ9_u.htm

10. Офіційний сайт Головного управління статистики в Одеській області. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>